

Vann i mjølka – et svik mot yrkesbrødrene på Hønsimeieriet.

I vinter har jeg sittet med styreprotokollene til Hønsen Meieri, som omhandler virksomheten ved meieriet fra 1899 til 1957. Som ved de andre meieriene i bygda, var så å si alle som hadde et gardsbruk eller et småbruk i kretsen medlem og leverandør på det lokale meieriet. Her ble mjølka kontrollert, blandet og nedkjølt. Noe ble videreforedlet, men det meste av den sendt videre til byen for omsetning i grosserer Glæseruds melkebutikker. Da måtte alle leverandører kunne stole på hverandre, slik at ingen tok snarveier med tanke på kvaliteten. For holdt ikke kvaliteten mål, kunne det gå ut over alle leverandørene. En egen valgt kontrollkomite blant medlemmene hadde ansvar for å reise rundt i kretsen og sjekke forholdene.

Likevel oppsto det i de trange tidene på 1930-tallet en stygg sak mot en av leverandørene. Saksbehandlingen gjengis her:

Den 7. november 1933 var det styremøte på Hønsimeieriet. Det var bare en sak på dagsorden. Referatet er slik: *«Styret gjennomgikk analysebevis fra Statens Landbrukskjemiske kontrolstation over melk levert til meieriet fra leverandør nr. 75 Kontrolstationens kjennelse går ut paa at melken er forfalsket. Beslutning: Da prøvene er uttatt under vidner og sendt paa forseglede flasker saa den eventuelle usikkerhet for meieriet er helt i orden, finder styret enstemmig i henhold til paragraf 9 i meieriets statuter at saken må forelegges paa ekstraordinær generalforsamling der fastsettes til lørdag 21. ds.»*

Så innkalles leverandør nummer 75 til å møte styret på meieriet. Her blir han forelagt analysebeviset, og han må undertegne på denne erklæringen: *«Undertegnede garanterer herved at min melk skal bli levert til Hønsen Meieri ren og uforfalsket indtil generalforsamlingen den 21. d.m. er avholdt. Likeledes gir jeg meieriets styre rett til å tilbakeholde mitt melkeregnskap til efter nevnte generalforsamling.»*

Paragraf 9 i meieriets lover omtaler hvilke typer mjølk meieriet ikke vil motta, slikt som råmjølk, sinmjølk og mjølk fra syke dyr. Og så står det: *«Forfalskning av melk straffes med en mulkt fra 20 til 100 kroner og kan vedkommende tillige efter generalforsamlingens beslutning udstødes av aktieselskabet med tap av aktier og mulig tilgodehavnde i meieriet.»*

Hønsimeieriet brukte å holde sine generalforsamlinger i kommunelokalene, for meieriet hadde på denne tida ingen meierisal slik flere av de andre meieriene i bygda hadde. Og plass trengte de denne dagen. På den ekstraordinære forsamlingen 21. des. 1933 møter hele 46 av meieriets leverandører – godt over halvparten - fram for å diskutere hvordan nummer 75 skulle straffes.

Først legger styret fram analysebevis og uttalelser fra kontrollen. I tillegg har styret sett på gjennomsnittlig fettprosent i nr. 75s mjølk. I 1930 var den 3,54%, som var i underkant av normalen. Men så gikk den i 1931 og -32 ned til hhv. 3,15 og 3,00%. Dette var unormalt lavt. Det har antakelig vært mistanker mot nr. 75 i lengre tid.

Så leser styret opp et skriv de har mottatt fra nr.75. Her ber han om å bli behandlet på «lempeligste måte». Han mener det ikke er gjort noen forfalskning, og at det lave fettinnholdet skyldes føringen.

Dette trur generalforsamlingen slett ikke på. Etter en del diskusjon gjør de dette vedtaket:

1. *Nr.75s aktier i Hønsen Meieri med alle på samme faldende rettigheter, deriblant utbytte for året 1933, indrages for alltid, og han nektes intil videre å levere melk til meieriet. Denne*

bestemmelse træder i kraft straks. Tillatelse til igjen å levere melk til meieriet kan kun indvilges ham av generalforsamling.

2. *Meieriets utlegg til fremskaffelse av analysebevisene m.m. trekkes på nr.75s tilbakeholdte melkeregnskab for november med kr.200 – tohundre kroner.*
3. *Nr.75 ilegges en mulkt av kr.100 – ethundre kroner – der blir å utdele trengende i Hønsen meierikrets efter fordeling av styret.*

Punkt 1 og 2 ble vedtatt enstemmig, mens punkt 3 ble vedtatt med 32 mot 14 stemmer. Protokollen forteller at nr. 75s bruk hadde 12 aksjer. Antall aksjer skulle stå i forhold til antall kuer. Bruket var altså et av de større i meierikretsen. Litt rart er det også at nr. 75s far var en av initiativtakerne til meieriet, og faren ble også meieriets første formann i 1899.

Allerede til ordinær generalforsamling i mars 1934 har nr. 75 søkt om å bli tatt inn i varmen igjen. Men han får ikke behandlet saken, siden søknaden er innkommet etter at sakslista var lagt ut. I august mottar så styret brev fra kona til nr. 75. Hun vil ha utlevert avskrift av all dokumentasjon og saksbehandling i meieriet og en avskrift av lovenes §7. Årsaken til dette er at nr. 75 nå er i kontakt med høyesteretts-advokat Stian Beck. Styret mottar henvendelse fra Beck i mars 1935 der han ber om at nr. 75 igjen tas opp som leverandør ved meieriet. Det styret nå svarer forteller i grunnen alt om hvorfor det ble reagert så veldig strengt mot nr. 75: «*Da avgjørelsen om nr. 75 kan optas igjen som leverandør ved Hønsen meieri tilligger generalforsamlingen, og styret mener melkeforfalskning er en så alvorlig affære og medfører så stor risiko for meieriet, at det vil være helt nytteløst, så lenge saken er så frisk i erindring hos leverandørene å sammenkalde nogen ekstraordinær generalforsamling for å behandle dette spørsmålet nu. Derimot er ikke styret uvillig til å la spørsmålet optas til behandling på førstkommende ordinære generalforsamling i Hønsen meieri, såfremt andragende herom fremkommer i betids at det kan medtas i bekjentgjørelsen over sakslisten for denne.*»

Så kommer saken opp på generalforsamlingen i mars 1936. I tillegg til å bli opptatt som leverandør ber nr. 75 om å få gratis tilbake aksjene som er blitt inndratt. Høyesterettsadvokat Beck hadde skrevet brev om saken, og det var også levert inn reduktaseprøver og fettprosent for nr. 75s mjølk. Med 36 mot 3 stemmer vedtar generalforsamlingen å avvise nr. 75s anmodning.

Det skjer ikke mer før i juni 1937. Da henvender Beck seg til styret og ber om et møte der disponenten ved Kristiania Meieribolag, en dyrlege og formannen ved Hønsen meieri skal delta. Nr. 75 leverer nå mjølk direkte til Kristiania Meieribolag. Becks ønske avvises av styret, og nr. 75 oppsøker så en ny advokat, overrettssakfører Trygve Låke. Søknad om gjenopptakelse som leverandør behandles av styret i mars 1938, men her sier protokollen bare at styret godkjenner bestyrer Vamseters forslag til svar. Vi må anta at dette svaret fortsatt var avvisende.

Men så begynner det å snu. I september 1938 er nr. 75s leveranse til Meieribolaget blitt stoppet. Han henvender seg til styret og ber om å få levere mjølk på Hønsimeieriet en kortere periode. Dette innvilges ut september. (Også Hønsimeieriet har i mellomtiden blitt medlem av Kristiania Meieribolag.)

Deretter tar nr. 75 tydeligvis saken i egne hender. På et styremøte i oktober 1938 mottar styret ei underskriftsliste med navnene på 61 leverandører som ønsker at nr. 75 skal få begynne å levere mjølk ved meieriet. Dette utgjør et flertall blant leverandørene. I møte 7.okt. 1938 vedtar derfor styret med forbehold om Oslo helseråds samtykke, at nr. 75 kan få levere mjølk på Hønsimeieriet fram til mars 1939 på samme betingelser som ikke-andelshavere. Nr. 75 og kona må også skriftlig forplikte seg til ikke å forfalske eller på noen som helst måte forringe mjølke kvaliteten. Meieribestyreren og fjøskontrollkomiteen skal holde «skarp kontroll» med at betingelsene overholdes.

Et foreløpig punktum for saken kommer i generalforsamlingen i mars 1939. Her blir nr.75 igjen godtatt som fast leverandør. Men han må sjøl forestå andelsinnbetalingen til Meieribolaget, og får ikke tilbake de inndratte aksjene.

Nummer 75 var altså helt utstøtt av det gode selskap i godt over 5 år. Reaksjonene fra styre og generalforsamlinger gjennom disse årene viser med all mulig tydelighet at nesten alle anså at nr. 75 hadde begått et svært alvorlig tillitsbrudd mot meieriets lover og satt hele meieriets renomme på spill. Mjølkesalg var på tross av tøffe tider på 30-tallet ryggraden i bondeøkonomien i Gjerdrum. Her måtte alle være lojale mot fellesskapet og juks kunne ikke tolereres. Ikke på noen måte.

Det ble ytterligere et etterspill om nr. 75. Vi er framme i 1952. I mars er det styremøte. Da har nr. 75 overdratt eiendommen til neste generasjon. Den nye eieren søker om å få farens aksjer tilbake. Men heller ikke nå blir det gjennomslag. Daværende styre henviser til generalforsamlingsvedtaket i 1933. Aksjene er fradømt for alltid. Heller ikke nå skal nåde gå for rett!

Først i 1956 da det allerede er vedtatt å gå over til direktelevering av mjølk til Fellesmeieriet og at Hønsimeieriet skal nedlegges og selges, endrer synet seg. Nå vedtar generalforsamlingen å gi de 12 inndratte aksjene tilbake til den nye eieren. Men det var fortsatt bare så vidt det ble flertall. 33 stemte for å gi aksjene tilbake og 30 mot.

Østre Åmot
Mars 2020

Tor Laache
Gjerdrum Historielag